

Видове менителници и начини за използването им

Съществуват няколко различни вида менителници, които се отличават по определени признаци и начини за използване. За оформяне и материализиране на кредитни взаимоотношения в търговията се използват най- често т.нар. търговски менителници.

Търговски менителници

Те се издават от фирмите продавачи или износители срещу фирмите купувачи, респ. вносители, и служат като гаранция за погасяването на отпуснатия търговски кредит. Когато плащането на длъжника е гарантирано от банка, която с подписа си акцептира плащането, дължимо от нейния клиент, то издаваната менителница се нарича банкова. При този вид менителници задължението за плащане се поема не от купувача на стоката, а от банката акцептант. Нейната платежоспособност и акуратност в плащанията са допълнителна гаранция за продавача, че ще събере вземането си. Освен това участието на банка в кредитните взаимоотношения облекчава последващото движение на менителницата в търговския платежен оборот като например плащания и прехвърляне на взимания или използването ѝ за други банкови операции - сконтиране и залагане (ломбарден кредит).

Документарни менителници

В търговските взаимоотношения се ползват често и т.нар. документарни менителници. Това са менителниците, които придружават обичайните стоково разпределителни документи при документарните (инкасови и акредитивни) форми на плащане. Купувачът получава от банката комплекта от документи, които му дават правото да се разпорежда със стоката, след акцептирането на менителницата, която е включена в комплекта. Този вид плащания са известни в банковата практика с наименованието "документи срещу акцепт". За тяхното обозначаване се използва абривиатурата D/A (от англ. Documents against acceptance).

Каква сума се посочва в документа

Запитването всъщност иска отговор на въпроса дали в документа се посочва само стойността на търговския кредит или и сумата на дължимата лихва за отсроченото плащане (ако има такава). Да приемем, че с документа се оформя търговски кредит в размер на 100 000 лв., по който е договорена 10% годишна лихва.

По силата на разпоредбите на чл.459 от ТЗ издателят на документа може да поеме задължение за лихва върху сумата на кредита само в менителница, която е издадена на предявяване или е платима в определен срок след предявяването. Във всяка друга менителница такава задължение се смята за нищожно. Това означава, че при менителници, в които падежът на плащането е посочен (чл.486, т.3 и 4) на определен срок след издаването или на определен ден (най-често използваният вариант), сумата на лихвата следва да се посочи общо заедно със сумата на кредита. В такъв случай документът следва да бъде издаден за стойността на сделката плюс сумата на лихвата. Размерът на задължението се изчислява по формулата за простата лихва:

$FV = PV[1 + (i \times l / lb)]$, където:

FV - бъдещата стойност на вземането;

PV - стойността на търговския кредит;

i - договореният лихвен процент;

l - срокът на кредита;

lb - лихвената база.

Замествайки данните от примера, получаваме:

$$FV=100\ 000 [1+(0.1 \times 60/360)]=101\ 666.66 \text{ лв.}$$

Размерът на поетото задължение (номинал) се посочва в документа цифром и словом и ще бъде 101 666, 66 лв. (сто и една хиляди шестотин шестдесет и шест лв. и шестдесет и шест ст.). Това е стойността на ценната книга в деня, посочен като падеж на плащането по нея, т.е. това е нейната бъдеща стойност.

Практическо използване на менителници

Най-тривиалният вариант за използване на менителницата е собственикът на взимането да изчака до падежа на ценната книга и да я предяви за плащане на поемателя ѝ. Има и други възможности. Менителницата може да се сконтира преди падежа, да се използва като платежно средство чрез прехвърляне на собствеността върху търговския ѝ ефект на нов кредитор, да се използва като обезпечение за получаване на краткосрочен банков кредит. При някои от тези варианти използването на документа е свързано с определяне на стойността му в деня на извършването на съответната сделка. В този случай се търси настоящата стойност на посоченото в него бъдещо взимане. Настоящата стойност на това взимане може да бъде определена всеки момент чрез размера на бъдещата стойност (номинала) на ценната книга, оставащия брой дни до падежа ѝ и прилагания при сделката сконтов процент.

Нека приемем, че притежателят на взимането от горния пример има нужда от оборотни средства и 20 дни преди падежа иска да осребри взимането си. Една от възможностите за това е ценната книга да бъде продадена на други лица - обикновено банки или финансово-кредитни институции. Сделките от този вид се наричат сконтови, а операцията - сконтиране. Прехвърлянето на собствеността върху търговския ефект става чрез джиросване на документа. При сделката кредиторът ще получи настоящата стойност на ценната книга, намалена с комисионата на банката. Разликата между номиналната стойност на книгата и получената при сконтирането и стойност се нарича сконто или дисконт. Тази стойност ще бъде толкова по-голяма, колкото по-голям е броят на дните до падежа и размерът на приложения при сделката сконтов процент. От своя страна размерът на сконтовия лихвен процент зависи от действащия в момента на сделката пазарен лихвен процент и от риска, който поема банката при покупката. Размерът на риска, който поема банката, се оценява по кредитоспособността на лицето, посочено в документа като платец, кредитоспособността на неговия издател, наличието или липсата на поръчители и др. под.

Нека приемем, че при сконтирането на споменатата по-горе менителница банката прилага сконтов процент 12% годишно.

Сумата, която ще получи кредиторът, може да бъде определена чрез формулата за простата лихва, като в случая се търси не бъдещата, а настоящата стойност на ценната книга.

$$PV= FV/[1+(i \times l / lb)], \text{ където:}$$

FV е номиналната, т.е. бъдещата стойност на ценната книга;

PV е стойността ѝ в деня на сконтирането;

i - сконтовият лихвен процент;

l - броят на дните до падежа;

lb - лихвената база.

$$\text{В нашия случай: } PV=101\ 666,66 / [1+(0.12 \times 20/360)]$$

$$PV=100\ 993,37 \text{ лв.}, \text{ т.е. размерът на сконто е } 673.29 \text{ лв. } (101\ 666,66 - 100\ 993,37).$$

Банката от своя страна може да задържи сконтираната полица до падежа ѝ или да я препродаде. Повторното сконтиране на вече сконтираната менителница се нарича ресконтиране, като най-често купувач на документа е централната банка.

Друга възможност за ползването на ценната книга като инструмент за осигуряването на оборотни средства са ломбардните кредити. Това са краткосрочни кредитни сделки, при които менителницата служи като обезпечение. В този случай падежът на кредита е преди падежа на книгата и банките се интересуват както от кредитоспособността на платателя, така и от кредитоспособността на притежателя на вземането по документа.

Банковите сделки, свързани с използването на търговски ценни книжа, имат голямо значение за икономиката, защото чрез тях търговският кредит прераства в банков. Освен това в страните с развита пазарна икономика търговските и централните банки използват тази връзка за провеждане на политика за стимулиране или задържане кредитирането в определени производствени области или сектори на икономиката. Това се осъществява посредством диференциран подход по ресконтовите сделки, ограничаване или разширяване на лимита на приеманите за скотиране менителници, прилагането на диференцирани скотнови проценти за менителници, издадени при сделки в различни сектори на икономиката и др.под.

На фона на компютърните технологии и системи за плащания финансово-правната конструкция на търговските ценни книжа, използвани за секюритизация на вземанията, изглежда тромава и архаична. Въпреки това тя успешно се вгражда и в най-съвременните форми на банкови кредитни и посреднически операции, каквито са например факторингът и форфетирането.

В. Дневник 5/1/2006